

בין המקדשים

הרב יוסף סוראני

ראשי פרקים:

פתיחה

יסוד בניין בית ראשון

יסוד בניין בית שני

שימו לבבכם

גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון

כוונת נבואת חגי ומימושה

סיכום

פתיחה

לאחר שנים רבות של כמיהה לשיבת ציון, משלחת יוצאת מבבל לכיוונה של ירושלים. הם נושאים על גבם את כלי המקדש וברצונם לחזור, ליישב את הארץ ולבנות את בית המקדש. בכך הם מצפים לחזור אל הדרת ימי מלכות שלמה. תוך זמן קצר מתברר כי החלום להגיע לתפארתו של בית המקדש הראשון לא יתגשם. עם זאת, חגי הנביא מעודד את העולים לבל תיפול רוחם ולבל ירפו מן העבודה בשל הפער הנוכח. במאמר זה נבקש להראות כי ישנם צדדים נוספים בהם דרגתו של בית המקדש השני היתה דווקא גבוהה יותר וקרובה יותר אל התכלית. בנוסף, אנו נעמוד על היחס בין בית המקדש השני ובית המקדש השלישי על פי נבואתו של חגי, כפי שהובנה על ידי הפרשנים המאוחרים.

יסוד בניין בית ראשון

על מנת שנבין היטב את האירוע של ייסוד הבית הראשון, יש לקבל מבט כללי על מלכות שלמה מראשיתה.

תחילת ספר מלכים עוסק בראשית מלכותו של שלמה. הסיפור מתחיל במציאות בה מלכותו של שלמה העתידית עומדת בסיכון. אדוניה, אחיו הגדול ויפה התואר, מתנשא למלוך. יש לו קהל תומכים רב, ושלמה עוד קטן ונטול השפעה. נתן הנביא מזהה את המצב, מפעיל את

בת שבע, ויחד הם מצליחים לקבע את מלכות שלמה. זוהי פתיחה לא פשוטה למלך צעיר. ניתן להבין את גודל הבעיה דווקא לאחר שהיא לכאורה כבר נפתרה. גם לאחר שכבר מלכות שלמה הונצחה, ניתן להבחין כי אדוניה עודנו חש בתמיכה הציבורית הגדולה לה זכה. משום כך הוא פונה לבת שבע בבקשה "קטנה" כביכול – לישא את פילגש דוד, אבישג השונמית:

וַיֹּאמֶר אֶת־יְדַעְתָּ בִּי־לִי הֲיִתָּה הַמְּלוּכָה וְעָלִי שְׁמוֹ כְּלִי־יִשְׂרָאֵל פְּנִיָּהֶם לְמֶלֶךְ וַתִּסַּב הַמְּלוּכָה וַתְּהִי לְאֶחָי כִּי מָה הֲיִתָּה לּוֹ: (מלכים א, ב טו)

אדוניה מציג מציאות ובה "כל ישראל" שמו פניהם להמליכו. כנראה שזו אינה תמונה נכונה בשלמותה, אך ודאי מייצגת מציאות נוכחת של "אופוזיציה" למלכות שלמה. שלמה בפרק זה נדרש לבסס את מלכותו ולמנוע התנגדות מבפנים.

בפרקים הבאים מתואר כיצד שלמה המלך מבסס את מעמדו גם כלפי חוץ – הוא כורת ברית עם מצרים דרך נישואין לבת פרעה (מלכים א, ג א). בהמשך מתואר שלמה כמלך העושה הישר בעיני השם ומתבסס גם מעמדו כמושל חכם על ידי "משפט שלמה" המפורסם. הפסוק מתאר את שליטתו של שלמה: "מוֹשֵׁל בְּכָל־הַמְּמַלְכוֹת מִן־הַנְּהָר אֲרָץ פְּלִשְׁתִּים וְעַד גְּבוּל מִצְרַיִם מַגִּישִׁים מִנְחָה וְעֹבְדִים אֶת־שְׁלֹמֹה כְּלִי־יָמֵי חַיָּו" (מלכים א, ה א). שלמה זוכה לשליטה מלאה בארץ ישראל, וגם שאר העמים סרים למרותו¹.

נדמה כי שלמה לא רק קוצר את פירות כיבושי אביו, אלא גם מרחיב את שליטתו באזור. אמנם לא מדובר בכיבוש צבאי, אלא במהלכים דיפלומטיים וקבלת הערכה אזורית מכובדת. כך מעיד עליו הפסוק (מלכים א, ה יד):

וַיָּבֹאוּ מְכָל־הָעַמִּים לְשִׁמֹּעַ אֶת חֻכְמַת שְׁלֹמֹה מֵאֵת כָּל־מְלָכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת־חֻכְמָתוֹ:

לפי חז"ל שלמה מולך בכל העולם כולו.² גם אם נניח שמדובר בגוזמא מסוימת, מתוכן הפסוקים עולה בבירור שהשפעתו של שלמה הגיעה למרחקים. רק לאחר התיאור המופלא של מלכות שלמה, בוחר התנ"ך לפנות לפרויקט הגדול של שלמה – בניין בית המקדש. לעניות דעתי יש לזה משמעות גדולה – בית המקדש הראשון נבנה על רקע של ממשלה יציבה ומשגשגת, הן מבחינת עולמה הרוחני, והן מבחינת עולמה הגשמי.

1 מה שלא היה עד עתה בנוגע לפלשתים. שלמה כנראה קוצר את פירות מלחמות אביו, אך עדיין תיאור כזה לא נכתב בתקופת דוד, הגם שדוד אכן השליט

2 עיינו במגילה יא, א.

יסוד בניין בית שני

נדמה כי יסוד בניין בית שני הינו ניגוד גמור לתיאור המתואר לעיל. ספר עזרא פותח בהצהרת כורש, המזמינה את גולי בית ראשון לחזור לארצם ולבנות את בית המקדש.

וּבְשָׁנָת אַחַת לְכוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס לְכָלוֹת דְּבַר־ה' מִפִּי יְרֵמְיָה הַעֵזֵר ה' אֶת־רוּחַ פָּרֹשׁ מֶלֶךְ־פָּרַס וַיַּעֲבֶר־קוֹל בְּכָל־מְלָכוֹתָו וְגַם־בְּמַכְתָּב לְאָמַר: כֹּה אָמַר פָּרֹשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כֹּל מִמְלְכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא־פָקֵד עָלַי לְבָנוֹת־לוֹ בֵּית בִּירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה: מִי־בְכֶם מִכָּל־עַמּוֹ יְהִי אֱלֹהֵיוֹ עִמּוֹ וַיַּעַל לִירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וַיִּבֶן אֶת־בַּיִת ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם; (עזרא א, א – ג)

למעשה, העולים הם מועטים, וכמו שמעיד הכתוב: "פְּלִי־הַקֶּהֶל כְּאַחַד אַרְבַּע רְבּוּא אֲלֵפִים שְׁלֹש־מֵאוֹת שָׁשִׁים" (עזרא ב, סד)³. כמו כן השטח בירושלים אינו ריק, יש מתנגדים רבים לעלייתם של היהודים ולהתבססותם שם⁴, וזו כנראה הסיבה שעולי בבל פותחים מיד בהקמת מזבח ולא ממתנינים לבניין המקדש⁵, כנראה מתוך הבנה שהבנייה תהיה מורכבת ועשויה להיעצר, כפי שאכן קרה.

ניתן אם כן להבחין, כי ייסוד בית שני שונה בתכלית מייסוד בית ראשון שנעשה על ידי שלמה. שלמה בתחילה מכין היטב את חומרי הבניין (מלכים א, ה) לאחר מכן פותח בבנייה ורק כשהבית עומד על תלו מתחילים עם ישראל בעבודת בית המקדש.

קשה להתעלם מן העובדה שהתאריך של ייסוד בית שני זהה לתאריך של ייסוד בית ראשון – "בחדש השני" (עזרא ג, ח). לגבי היום המדויק - אין לנו זיהוי ברור ומדויק.⁶

3 מפשטות הפסוקים נראה כי לא מדובר בעלייה אחת אלא בשתי עליות, שהרי בפרק א נאמר שכורש שולח את ששבצר נשיא יהודה (שם א, יא), ואילו בפרק ב מתוארת עלייתו של זרובבל (שם ב, ב). חז"ל ורש"י (שם א, ח) ביארו שמדובר בשתי עליות שונות. הראשונה הונהגה על ידי דניאל והשנייה על ידי זרובבל. נצר למלך יהויכין שגלה קודם חורבן הבית. לעומת זאת, האבן עזרא והמצודות דוד כותבים (שם א, ח) שמדובר בעלייה אחת המונהגת על ידי זרובבל, ואותו ששבצר הכתוב בפרק א הוא זרובבל הכתוב בפרק ב. יש חוקרים הטוענים כי מדובר באדם שלישי והוא שנאצר מדברי הימים (א, ג יח) שהוא בנו של יכניה וככל הנראה דודו של זרובבל. מכל מקום, בין אם מדובר בשתי עליות ובין אם מדובר בעלייה אחת, אין ספק שמדובר בקומץ קטן מתוך עם ישראל.

4 עיינו בעזרא ה, ד - ה.

5 עיינו עזרא ג, ב.

6 הרב אוברי אייזקס בהקדמתו לספרו 'בעצם היום הזה' טוען טענה כללית כי כשמדובר בחדש – הכוונה לראשון בחדש, ואלו ראיותיו: בספר שמות (יט, א) נאמר בחדש השלישי לצאת בני ישראל... ביום הזה באו מדבר סיני, ומשמע ביום הזה של החדש, הוא היום הראשון.

מחד, לא בכדי יסוד בניין בית שני נקבע לאותו החודש של הבניין הראשון. נדמה כי היה רצון להידמות לבניין המפואר של שלמה. כך ניתן ללמוד מהרצון של עולי בבל להביא עצים מהלבנון (עזרא ג, ז) כשלמה בשעתו.⁷

אמנם יחד עם זאת הפערים בין שתי הבניות הינם בולטים: בבית שני מדובר במעין פעילות מחתרית הנעשית באמצעים דלים, בניגוד לבניין שלמה שנבנה רק כאשר מלכותו מבוססת ומלכות ישראל נמצאת בשיא תפארתה. הכתובים בספר עזרא ממחישים את הפער בין שני הבניינים:

וַיִּסְדּוּ הַבְּנִיִּים אֶת־הַיֵּכָל ה' וַיַּעֲמִדוּ הַכֹּהֲנִים מְלֻבָּשִׁים בְּחֻצְרוֹת וְהַלְוִיִּם בְּנֵי־אֶסָף בְּמִצְלָתַיִם לְהִלָּל אֶת־ה' עַל־יְדֵי דָוִד מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל: וַיַּעֲנוּ בְּהִלָּל וּבַהוֹדָת לִיקָוֶק כִּי טוֹב פִּי־לְעוֹלָם חֲסֵדוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל וְכָל־הָעַם הֲרִיעוּ תְרוּעָה גְדוֹלָה בְּהִלָּל לִיקָוֶק עַל הוֹסֵד בֵּית־ה': וְרַבִּים מִהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְרֵאשֵׁי הָאָבוֹת הִזְקִנִּים אֲשֶׁר רָאוּ אֶת־הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן בְּיַסְדּוֹ זֶה הַבַּיִת בְּעֵינֵיהֶם בְּכִים בְּקוֹל גְּדוֹל וְרַבִּים בְּתְרוּעָה בְּשִׂמְחָה לְהָרִים קוֹל: וְאִין הָעַם מְפִרִים קוֹל תְרוּעַת הַשִּׂמְחָה לְקוֹל בְּכִי הָעַם כִּי הָעַם מְרִיעִים תְרוּעָה גְדוֹלָה וְהַקוֹל נִשְׁמַע עַד־לְמַרְחֹק: (עזרא ג, י – ג)

מתואר כאן כיצד שמחה ועצב מעורבים יחד. זקני הדור, שהכירו את הבניין הראשון בוכים על הפער בין בניין בית ראשון לבניין בית שני, ואילו שאר העם "מריעים תרועה גדולה בהלל". לכאורה תיאור זה מפתיע, שהרי לא מדובר בבניית הבית, כי אם ביסודו. אם כן, כיצד כבר בתחילה הבחינו הזקנים וראשי העם בהבדל?

לאור מה שתיארנו ניתן להבין שהרקע וההתחלה הם גוף ההבדל! ההבדל נעוץ בעצמאות,

במדבר (כח, יד) קרבן ראש חודש קרב חודש בחדשו.

השיח בין דוד ליהונתן 'הנה חודש מחר' 'מחר חודש' שאול יושב לאכול בזמן ש'יהי החודש' (שמואל א כה פסוקים ה, יח, כד)

יש להעיר על כך שתי הערות: בנוגע למקור הראשון, מהגמרא בראש השנה משמע שדווקא ללא המילים 'ביום הזה' לא היה הכרח שמדובר בראשון לחודש.

בנוגע לבית המקדש הראשון מבואר בדברי הימים (ב, ג, ב) ששלמה בונה את ביתו בחודש השני בשני לחודש, זאת על אף שבמלכים נאמר בסתם שמדובר בחודש השני. אמנם בגמרא בר"ה ג, א משמע שיתכן שאין הכוונה לשני בחודש אלא החודש השני למלכי ישראל. אמנם, אם מדובר באמת בשני לחודש כפי שהבינו חלק מהמפרשים, לא מן הנמנע שזהו התאריך שגם החלו לבנות בבית שני. הסיבה לומר כך היא שיתכן שלא בכדי בחרו בני העלייה השני זמן תאריך זה לייסוד הבית, יתכן שבמטרתם לשחזר את אירועי בית ראשון (כך העירו בספר דעת מקרא בספר עזרא) בנוסף, יתכן גם כן שלא בכדי נבחר היום השני, זאת משום שיתכן כי בראש חודש נמנעו ממנו ממלאכה.

7 עיינו בפירוש דעת מקרא על פסוק זה.

הביסוס ויכולות הבנייה שהיו בימי שלמה ואינם. אם נחדד יותר, ההבדל אינו בין פרק ג בעזרא לפרק ו במלכים, אלא בפרקים שקדמו לשני הפרקים הללו.

שימו לב

יחד עם זאת, ברצוני להעיר לנקודת השוואה בין שני ייסודי הבית. בספר מלכים מתואר שבין ייסוד הבית לבין בניינו, פונה הקב"ה בנבואה לשלמה ואומר לו כך:

וַיְהִי דְבַר־ה' אֶל־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר: הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר־אַתָּה בָּנָה אִם־תִּלְךָ בְּחַקְתִּי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשֶׂה וְשִׁמְרַת אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי לִלְכֹת בָּהֶם וְהִקַּמְתִּי אֶת־דְּבָרֵי אֲתָךְ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־דָּוִד אָבִיךָ: וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעְזֹב אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל: (מלכים א, ו, יא – יג)

רק לאחר מכן נאמר:

וַיִּבֶן שְׁלֹמֹה אֶת־הַבַּיִת וַיְכַלֵּהוּ: (שם, יד)

עוד קודם סיום הבניה טורח הקב"ה לתת תזכורת לשלמה שלא די בבניין לבדו, אלא יש צורך גם ליצוק תוכן רוחני לבניית הבית. עניין זה חוזר על עצמו לכאורה גם בבית שני. באמצע הליך הבניה פונה חגי אל העם:

וְעַתָּה שִׁמּוֹנָא לְבַבְכֶם מִן־הַיּוֹם הַזֶּה וּמַעַלְה מִטָּרָם שׁוּם־אָבֶן אֶל־אָבֶן בְּהִיכַל ה': (שם, טו)

המלבי"ם מבאר שעיקר עניינו של חגי הוא לומר לעולי בבל "שישימו לבכם בהיכל ה', שישתדלו שהלב ימצא בהיכל ה'...שלא יהיה הבנין ועבודת המקדש אך פעולת הגוף רק שיהיה מעשה הלב והנפש".⁸

גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון

כפי שציינו לעיל, ישנו פער עצום בין ייסוד בית ראשון לייסוד בית שני. פער זה מתעצם כאשר נעצרת הבנייה (עזרא ד, ה - ו), ומתחדשת רק כ־18 שנה לאחר מכן, במלכות דריוש השני. חידוש עבודות הבית נעשה בזכות עידוד הנביאים חגי וזכריה. אנו נבקש להתמקד רק בנבואתו של חגי. חגי פונה אל העם בשעה שמצבם הפיזי והרוחני קשה ביותר (או לחלופין

8 יש להעיר שעניין זה חוזר על עצמו גם בספר נחמיה, כאשר בלב בניית חומת העיר, מופיע פרק ה העוסק בבעיות חברתיות ובהפרשי מעמדות, ורק לאחר מכן חוזר הספר לתאר את המשך בניית החומה. נראה שאף כאן מופיע המסר שעל מנת שהחומה תחזיק, יש לחזק את המצב המוסרי בעם.

בשפה יפה יותר "קשה מנשוא", ואומר להם:

וְעַתָּה כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת שִׁימוּ לְבַבְכֶם עַל־דַּרְכֵיכֶם: וְרַעְתֶּם הַרְבֵּה וְהִבֵּא מַעֲט אֶכּוֹל וְאִין־
לְשִׁבְעָה שְׂתוּ וְאִין־לְשִׁכְרָה לְבוֹשׁ וְאִין־לָחֵם לוֹ וְהִמְשַׁמְרֵם מִשְׁתַּכֵּר אֶל־צָרוֹר נְקוּב: כֹּה
אָמַר ה' צְבָאוֹת שִׁימוּ לְבַבְכֶם עַל־דַּרְכֵיכֶם: עָלוּ הָהָר וְהִבֵּאתֶם עֵץ וּבְנוּ הַפֵּית וְאָרְצָה־בוֹ
[ואכבד] וְאֶכְבְּדָהּ אָמַר ה': (חגי א, ה – ח)

נבואה זו של חגי נראית ריאליסטית ביותר. הדרישה המעשית של חגי מאנשי ירושלים היא דווקא למעט בחלומות הגדולים. חגי מבהיר לעולי בבל כי בית המקדש לא יוכל להבנות מעצי הלבנון כפי שסברו בתחילה, ולכן פונה אליהם בדרישה למעט בציפיות ולבנות מהמצוי בידם, "עלו ההר והבאתם עץ ובנו הפית וְאָרְצָה־בוֹ וְאֶכְבְּדָהּ אָמַר ה'".

חגי דורש לבנות ממה שניתן על אף שכבוד בית המקדש לא יהיה שווה לכבוד בית המקדש של שלמה. חז"ל ראו בפסוק זה ביטוי, לא רק לחסרון בפארו של בית המקדש, אלא גם בדרגת השכינה שתשרה בו. כך הם דרשו:

מאי דכתיב וארצה בו ואכבה, וקרינן ואכבדה מאי שנא דמחוסר ה"א? אלו חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני, ואלו הן: ארון וכפורת וכרובים, אש, ושכינה, ורוח הקודש, ואורים ותומים (יומא כא, ב)

רש"י מבאר שחז"ל באים להדגיש שלא רק הבניין הפיזי יהיה פחות מפואר מבניין שלמה, אלא גם דרגתו הרוחנית:

כוליה חדא מילתא, ושכינה לא שרתה בו, ורוח הקודש לא היתה בנביאים משנת שנים לדריוש ואילך?

מסתבר כי חלום הגדול של עולי בבל לא יתגשם בצורה המפוארת ביותר, ובניינם לא ידמה לבניין שלמה בשעתו. מאידך, חגי פותח בנבואה שעולה לכאורה אפילו על חלום ודמיונם של עולי בבל. חגי שמרגיש כאמור בקושי ובפער בין הבניינים, קובע את המשפט הבא:

גדול יהיה כבוד הפית הַזֶּה הָאֲחֵרוֹן מִן־הָרִאשׁוֹן אָמַר ה' צְבָאוֹת וּבְמִקּוֹם הַזֶּה אֶתֵּן שְׁלוֹם
נְאֻם ה' צְבָאוֹת: (חגי ב, ט)

האם הבשורה של חגי הינה בשורה חדשה שלא נשמעה כמותה?

ברצוני לטעון שדברי חגי לא נאמרו על מצע ריק. עד עתה התעלמנו מבית מקדש נוסף – בית מקדשו של יחזקאל. הנביא יחזקאל שחזה את החורבן, עוסק בספרו בהרחבה (פרקים מ - מו) בתוכניותיו של בית המקדש העתידי. ישנו תיאור מדויק באשר לזמן נבואתו: "עֲשָׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה לְגָלוּתְנוּ בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה בְּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּאַרְבַּע עָשָׂרָה שָׁנָה אַחֵר אֲשֶׁר הִפְתָּה הָעִיר בְּעֶצְמָהּ הַיּוֹם הַזֶּה" (יחזקאל מ, א). המעיין בפרקים אלו יראה תכנית מפורטת לפרטי פרטים. לאור זאת יש לשאול, מדוע עולי בבל לא בנו כתוכנית של יחזקאל, מדוע הם ניסו לחקות את בניין שלמה? יש הטוענים כי נבואת יחזקאל הינה נבואה על בית מקדש שירד מן השמים, אך המעיין יראה כי פשטות הפסוקים מורים אחרת, וכך נאמר שם:

"אִתָּה בֶן-אָדָם הִגַּד אֶת-בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת-הַבַּיִת וַיִּפְלְמוּ מַעֲוֹנוֹתֵיהֶם וַיִּמְדְּדוּ אֶת-תְּכֵנִית: וְאִם-נִבְלְמוּ מִכָּל אֲשֶׁר-עָשׂוּ צוֹרֵת הַבַּיִת וּתְכֹנֶנְתוּ וּמוֹצְאֵיו וּמוֹבְאֵיו וְכָל-צוּרְתוֹ וְאֵת כָּל-חֻקְתָּיו וְכָל-צוּרְתָיו וְכָל-תּוֹרְתָיו הוֹדַע אֹתָם וּכְתַב לְעֵינֵיהֶם וְיִשְׁמְרוּ אֶת-כָּל-צוּרְתוֹ וְאֵת כָּל-חֻקְתָּיו וְעָשׂוּ אוֹתָם" (יחזקאל מג, י - יא)

אם כן, מדוע באמת אנשי בבל לא בנו את הבית על פי תוכניתו של יחזקאל? לא בטוח שנוכל להציע תשובה ברורה, אך ננסה לשפוך מעט אור. ראשית, נפנה לתוכניות הבנייה המתוארות ברמב"ם:

בנין שבנה שלמה כבר מפורש במלכים, וכן בנין העתיד להבנות אף על פי שהוא כתוב ביחזקאל אינו מפורש ומבואר, ואנשי בית שני כשבנו בימי עזרא בנווהו כבנין שלמה ומעין דברים המפורשים ביחזקאל. (רמב"ם הלכות בית הבחירה א, ד)

מדברי הרמב"ם עולה כי מבחינה מעשית לא היה ניתן לבנות את בניין יחזקאל כי הפרטים לא היו מדויקים דיים. ניתן להציע שעולי בבל סברו, שחוסר היכולת שלהם לבנות את בניין יחזקאל אינו עניין טכני, אלא עניין מהותי, כמו שמצינו לעיל בדברי חז"ל שהשוו בין הרמה הגשמית ובין הרמה הרוחנית של הבניין. יתכן שעולי בבל סברו, כי מבחינה רוחנית הם לא תואמים את דברי יחזקאל שתיאר כי כאשר "יכלמו מעוונותיהם" יוכלו למדוד את תוכניותיו. ניתן להציע שמלכתחילה "ויתרו" כביכול עולי בבל לבנות את בניין יחזקאל ודי היה להם בניסיון לחקות את בניין שלמה, וגם זה היה מעל המצופה.¹⁰

10 על דרך הרמז ניתן לומר שעובדה זו מתבטאת גם בתאריך יסוד המקדש: האבן עזרא (הארוך שמות מ, ב) מציין שבניין המשכן נבנה ב-א' ניסן ואילו בית ראשון ב-ב' אייר. כלומר מדובר בסדר עולה. לאור כך אך מתבקש שיסוד בית שני יקבע לג בסיוון.

חגי לעומת זאת, מעלה את השאיפות וקובע: "גְּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאֲחֵרוֹן מִן הָרֵאשׁוֹן" (חגי ב, ט).

כוונת נבואת חגי ומימושה

מהאמור עד כה, מתבאר כי חגי מגביה את ציפיות עולי בבל ומנבא שבניינם יהיה גדול יותר מבניינו של שלמה. דברי חגי מעוררים קושי רב, האמנם בית שני היה גדול מן הראשון? והרי כפי שתיארנו רמתו הייתה נמוכה הן מבחינה גשמית והן מבחינה רוחנית!?

הגמרא בבבא בתרא (ג, א) מתייחסת לקושי זה ומציעה יתרונות מסוימים לבית שני – יש שפירשו שהיה גבוה יותר, ויש שפירשו שהחזיק ועמד על תלו למשך זמן ארוך יותר (420 שנה מול 410 שנה).

הסברים אלו אינם מניחים את הדעת, וכי יתכן שבגלל יתרונות "מינוריים" כאלו נאמר שגדול בית זה מן הראשון!?

ניתן היה גם להציע שחגי מנבא על בניין הורדוס עליו אמרו חז"ל: "מי שלא ראה בנין הורדוס – לא ראה בנין נאה מימיו" (שם ה, א). אך גם ביאור זה אינו מספק, שהרי בניין הורדוס לא היה ברמה גבוהה מבחינה רוחנית, וודאי שלא עלה על בניין שלמה.

לאור שאלות אלו כתבו האבן עזרא והמלבי"ם (חגי ב, ט) שנבואתו של חגי כלל לא התממשה. נבואתו הייתה על תנאי, ועם ישראל לא עמד בתנאו. כמובן שקשה לומר שנבואתו של חגי כלל לא התממשה שהרי ידועים דברי הרמב"ם (יסודי התורה י, ד) בנביא שהתנבא לטובה ולא נתקיים – בידוע שהוא נביא שקר. כל דבר טובה שיגזור האל אינו חוזר ריקם. בוודאי שחגי היה נביא אמת, ולכן שומה עלינו להבין כיצד היא התממשה במציאות. על כן נראה לבאר את דברי האבן עזרא והמלבי"ם על פי דברי חז"ל שהבאנו לעיל, שטענו כי גדלו של

יתכן שאם היה רצונם של עולי בבל לבנות מבנה חדש ועצמאי התואם את נבואת יחזקאל, אכן היה עליהם לקבוע דווקא את הבניין בני בסיון. העובדה שקבעו את הבניה באותו תאריך של בית ראשון רומזת כי הם מסתפקים בחייו בניין שלמה.

11 קושי נוסף שקיים בדברי חגי הוא בכך שהוא מכנה את בניין עולי בבל כבניין האחרון, והרי בניין זה חרב ואנו מייחלים לבניין בית שלישי? יש להשיב שמשמעות המילה 'אחרון' היא 'אחרי', כדוגמת: וּשְׁנֵי אֵלֶּיךָ הָאֵלֶּיךָ הָאֲחֵרוֹן וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתָת (דברים כה, ג), "וַיֵּאמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לִיקְנוֹק בְּתֵי הַיִּסְבֵּת חֶסֶדְךָ הָאֲחֵרוֹן מִן הָרֵאשׁוֹן..." (רות ג, י): "וַיֵּשֶׁם אֶת־הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת־לְדֵיָהֶן רֵאשֶׁנָּה וְאֶת־לְאָה וּלְדֵיָהּ אַחֲרָיִים וְאֶת־רַחֵל וְאֶת־יוֹסֵף אַחֲרָיִים" (בראשית לג, ב). להלן נראה שלווהר יש תשובה נוספת לעניין זה.

בית שני היה בעניינים "מינוריים" כגון גובהו, או משך הזמן שהוא עמד. ניתן לומר שדברי חגי יכלו להתפרש כפשוטם שבניין בית שני יהיה גדול בגשמיותו וברוחניותו, אך היות ועם ישראל לא זכה, התממשה הנבואה רק באופן חלקי.

ברצוני להציג הצעה נוספת העולה מפירוש נוסף שמביא המלבי"ם (באור המילות חגי פרק ב פסוק ט), וכך לשונו:

כי שם בית חל עליו אף בחורבנו, שמצייר אותו כאילו הוא עומד, כי הבית השני היא התחלה לבית השלישי וקדושתו לא בטלה אף שנחרב בינתים, ורצה לומר הכבוד שיהיה לבית הזה באחרונה יהיה גדול מכבוד שהיה לו בראשונה, ולפי זה הוא יעוד עתידי על אחרית הימים:

מדבריו מתבאר שחגי אינו מנבא על גוף הבניין, כי אם על השפעתו. ההשפעה עליה מצביע המלבי"ם היא הקדושה שהותיר בית שני אף לאחר חורבנו – קדושה שניה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא.¹²

הרב קוק זצ"ל מרחיב יותר את עניין השפעתו של בית שני אף לאחר חרבנו, וכך הוא כותב:

מבנין הבית השני יצאה אורה לאומות העולם יותר מאשר מהבית הראשון, ועל זה נרמז: גדול יהיה כבוד הבית האחרון, שזהו ביחש לתקון אומות העולם. והנה נקבע שיהיו ישראל בגלות כדי לתקן את אומות העולם, כמו שכתוב בספר באר הגולה, וכל זה היה מפני שלא נתגדלה כל־כך זכותן של ישראל עד שיהיו ראויין אומות העולם להדחות לגמרי, על כן מתעכבת הישועה עד שיהיו גם־כן המובחרים שבאומות העולם ראויין. וזהו שנרמז במה שנמסרה אסתר תחת יד ערל, ועל ידה ניצל גם הוא, וגם היתה תשועה לאומות העולם, כי על־ידי כורש שיצא ממנה נבנה הבית, ועל ידו היה אור לאומות העולם באור דעות טהורות הכלולות בתורה הקדושה.¹³

לאור דברי הרב קוק ניתן לבאר כי פירושו הראשון של המלבי"ם משלים את פירושו השני. בפירושו הראשון ביאר המלבי"ם שדברי חגי לא נתממשו בשלמותם היות ועם ישראל לא היה ראוי לכך. בפירושו השני מתבאר שלאור כך השפעתו של בית שני לא יכלה להתבטא באופן מלא בזמן בנינו, אלא רק בהשפעתו הרוחנית לדורות הבאים.

12 עיינו ברמב"ם הלכות תרומות א, ה

13 עיינו במאורות הראיה חנוכה, עמוד רלו.

עניין זה מתחבר גם לדברי הרמח"ל:

ועתה אודיע לך סוד אחד עצום ורב מאד, ועל כן תתגבר בשכלך לרדת אל עומק הדברים. דע, כי זה הבית העתיד הוא שראה אותו יחזקאל הנביא מיד אחר חורבן הראשון. ואתה כבר שמעת, כי לא פסק הבית למעלה, גם כי חרב למטה. כי הלא לא נבנה הבית למטה רק ברוב חוזק המאורות, והתגברם להאיר ממדרגה למדרגה, ויגיעו אל העולם הזה, וגם עשו הבית אשר עשו. וכאשר חסר הכוח הזה, לא היה עוד זה הבית למטה. אך לא מפני זה חרב למעלה, רק הוחשך ולא האיר כבראשונה.

אבל הסוד הגדול הנודע בזה הענין למי שהוא מורגל ללכת בדרכי החכמה, והעומד בסוד ה' ויודע אורחותיו, הוא כי כאשר בנה שלמה את הבית הראשון, לולי חטאו, אלא היו מחזיקים בתורתם, היו מתעלים במדרגותיהם, ומגיעים הדברים אל התיקון השלם. ואז היה העולם פושט צורה ולובש צורה, והיה מתגלה מה שלא נתגלה.

אך כאשר גברה הרשעה ורבו החטאים, הנה הבית הראשון שנתקן בתקונים הראשונים חרב. ואז אותו הבנין לא עמד עוד למעלה, רק ברגע אחד עבר ונבנה בצורה אחרת, היא הצורה והיא התכנית שעתיד להיות. ונמצאו שני הבנינים, זה נכנס וזה יוצא ואין ביניהם כמלוא נימא. והבנין הזה לא נגלה למטה, כי רק לעתיד יגלה. אך למעלה, מהיום ההוא והלאה כן היה, וכן הוא. ועל כן ראה אותו יחזקאל, שכבר בנוי ועומד היה, וישראל לולי זכו במעשיהם, היתה ראויה להיות גאולת עזרא כגאולת מצרים, וביאתם כביאת יהושע. ואז היו בונים את הבית בתבנית הזה אשר ראה יחזקאל, והיו שתי המקדשים שלמעלה ושלמטה מכוונים זה לזה.¹⁴

מדברי הרמח"ל מתבאר כי ייעודו של בית שני גדול מייעודו של בית ראשון. אילו ישראל היו זכאים לכך, בניין שלמה היה ממשיך להתקיים עדיי-עה, אלא שהיה מקבל יעוד חדש וגבוה יותר, ובלשון הרמח"ל "פושט צורה ולובש צורה". עם ישראל חטאו ולא היו בשלים להחיל את היעוד החדש בבניין שלמה, על כן חרב הבית בארץ ורק בשמים שינה את צורתו לייעודו הסופי. זהו בניין יחזקאל שעודנו מחכה בשמים למימושו הסופי. על פי דברים אלו מובן מדוע קדושת בית שני מעולם לא בטלה, משום שבשמים היא באמת לא בטלה, ואורה ממשיכה להופיע בעולמנו.

דבריו של הרמח"ל בנויים לכאורה על דברי הזוהר בפרשת פנחס (רכ, ב – רכא, א) שם מסופר על גוי ששאל את ר' אליעזר כיצד אנו מייחלים לבית המקדש, והלא חגי ניבא שהבניין האחרון כבר נבנה? השיב לו ר' אליעזר, שאפילו בית המקדש הראשון מעולם לא נבנה, משום שהכול היה מעשה ידי אדם, והרי בשירת הים נאמר שבתי המקדש ירדו משמים. כפי שכתוב: "מכון לשבתך פעלת ה' - זהו בית ראשון. מקדש ה' כוננו ידיך - זהו בית שני. ושניהם פעולתו של הקב"ה הם. ממשיך הזוהר ומבאר שהחטא גרם שביהמ"ק נבנה בידי אדם ולכן חרב, אולם לעתיד לבוא ירדו שני הבניינים יחד מן השמיים.

בפשטות עולה מדברי הזוהר כי בית המקדש השלישי ירד מן השמים, וכך יש שלמדו מדברי רש"י (סוכה מא, א, ד"ה 'אי נמי').

אמנם הגמרא בכתובות (ה, א) קובעת כי מעשה ידי הצדיקים גדולים ממעשה בריאת שמים ארץ. קביעה זו עולה דווקא מתוך פסוק זה – "מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך". משמע שבניין שנבנה על ידי אדם גדול יותר מבניין היורד מן השמים. כיצד ניתן לגשר על סתירה זו? הרב יששכר שלמה טייכטל נדרש לסתירה זו, וכך כתב:

דכיון שתחילה יבנה בית המקדש דלמטה, ואחר כך על זה ירד בית המקדש דלמעלה ויתאחדו זה עם זה, אם כן יהיה שם גם מעשה צדיקים, ואגב חלק הצדיקים שבו נקט הפסוק חשיבות דשתי ידיים.¹⁵

על פי דברי הרב טייכטל ניתן לבאר שהחסרון בבניין בית המקדש שנבנה על ידי אדם, אינו בעצם העובדה שהוא על ידי אדם. החסרון הוא בכך שבנייתו לא תאמה את החזון האלוקי וממילא בית המקדש של מעלה לא שכן באופן מלא בבניין זה. לאור זאת ניתן להבין כי לעתיד לבוא יבנה בית המקדש על ידי אדם באופן שיהיה תואם לחזון האלוקי, ובכך יתחברו בניין שמים ובניין ארץ. זהו בניינו של יחזקאל שמחכה להופעתו בעולם.

סיכום

שני בתי המקדש יוסדו באותו החודש, יתכן כי גם באותו התאריך בחודש. מסתבר כי אין זה דרך עראי ומקרה. עולי בבל כנראה נשאו עינם לבית ראשון וניסו לחקותו, כך נראה גם מהרצון להשתמש בחומרי בניין דומים.

למעשה הנביא חגי מבהיר לעולי בבל כי לא יוכלו לבנות את בית המקדש בפאר של הבית הראשון ועליהם להסתפק בבניין פחות מפואר. בד בבד, חגי מנבא עתיד גדול יותר לבית שני העולה אפילו על בית ראשון.

חז"ל והפרשנים ניסו לבאר במה עדיף הבית שני על הבית ראשון, ונאמרו בעניין תשובות רבות ומגוונות. ברצוננו להציע על פי דבריהם של המלבי"ם הרמח"ל והרב קוק, כי הופעתו הרוחנית של בית שני עדיין נמצאת בגבהי מרומים. זהו הבניין אותו רואה יחזקאל. בניין זה מחכה למימושו המלא כאן בארץ.

על כן קדושתו של בית שני מעולם לא בטלה, משום שהופעתו של בית שני ממשיכה להתקיים כאן בעולם אף לאחר חורבנו הפיזי. הביטוי המלא יבוא כאשר מעשה ידי צדיקים בבניית הבניין בארץ יהיו תואמים לחזונו של הקב"ה בבניין בית המקדש הקיים כבר בשמי שמיא.

קול
במחשב

